

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ
імені М. В. ЛИСЕНКА

Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка
Інформація про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 1333-00329 від 29.11.2010 р.

ВАСИЛЬ БАРВИЦЬКИЙ
Ліля Назар-Шевчук
(до 125-ліття від дня народження)

СТАТТІ
Кор Задорожний

Наталя Косицька
Яким Горак
Інституту у Львові

Оксана Захарчук
Олександр КОЗАРЕНКО

МАТЕРІАЛИ
Наталя ШВЕЦЬ
Олександр ПАЛАН-КІМІМЕНКО

Мираслава
(до 150-х роковин Остава Івонковича)

Галина Максимчук
(до 90-річчя від дня народження)

МУЗИЧНИЙ АРХІВ
Протокол
Яким Горак

Галина Максимчук
Міжвідомчі сторінки музичного Станіслава

ГОВОРІТЬ МУЗИЧНА МОЛОДІ
Шокарталик - ISSN 2224-0029
2013, висло 1 (7)

Біляна Сорока
Світлана Лазарчук

© УНІМА імені М. В. Лисенка 2013

УКРАЇНСЬКА МУЗИКА

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

Щоквартальник

Видається з 2011 року

Число 1 (7)
2013

Львів
2013

Ухвалено до друку Вченою Радою ДНМА імені М. В. Лисенка
31 січня 2013 р., протокол № 4.

Редактори:

Ігор ПИЛАТЮК — головний редактор, ректор, член-кореспондент
Національної академії мистецтв України, народний артист України,
кандидат мистецтвознавства;

Юрій ЯСНОВСЬКИЙ — заступник головного редактора,
доктор мистецтвознавства;

Уляна ГРАБ — відповідальний секретар, кандидат мистецтвознавства.

Редакційна колегія:

Люба КИЯНОВСЬКА, доктор мистецтвознавства;

Олександр КОЗАРЕНКО, доктор мистецтвознавства;

Стефанія ПАВЛИШИН, доктор мистецтвознавства;

Наталія ШВЕЦЬ, доктор мистецтвознавства;

Олександра ЦАЛДАЙ-ЯКИМЕНКО, доктор мистецтвознавства.

Адреса редакції: м. Львів, вул. О. Нижанківського, 5
тел.: (+380-32) 235-82-68. e-mail: ukr-mus@ukr.net

Мистецький декор обкладинки повторює обкладинку
журналу «Українська музика» 1937 року

(автор ескізу — художник Лев Гец (1896–1971), який народився у Львові,
а після війни був професором Краківської академії мистецтв).

Українська музика : науковий часопис / засн. ДНМА імені
М. В. Лисенка і голов. ред. І. Пилатюк. — 2013. — Львів, 2013. — 160 с. —
Щоквартальник. = ISSN 2224-0926.
2013, число 1 (7)

ЗМІСТ

ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ — ЮВІЛЕЙНИЙ РІК
Ліля Назар-Шевчук. Феномен Василя Барвінського
(до 125-ліття від дня народження) 6

СТАТТІ

Ігор Задорожний. Херувимські Миколи Леонтовича в контексті монодичної
традиції 18

Наталія Косишак. Василь Петрушевський і літургійна музика в Україні
наприкінці XIX — початку XX століття 25

Яким Горак. Товариство «СОКІЛ» і заснування Вишого Музичного
Інституту у Львові 37

Оксана Захарчук. Музикознавча і педагогічна діяльність Яреми Якубяка
в контексті ноосферного вчення 55

МАТЕРІАЛИ, ТВОРЧІ ПОРТРЕТИ

Мирослава Новакович. «Культура, яка пам'ятає...»
(до 150-х роковин Остапа Нижанківського) 62

Галина Максим'юк. «Він увесь час пропагував і наші пісні, і музику»
(до 90-річчя від дня народження Юрія Цибрівського) 67

МУЗИЧНИЙ АРХІВ

Протоколи Музичного Товариства ім. Миколи Лисенка.

Яким Горак — продовження 72

Галина Максим'юк. Маловідомі сторінки музичного Станіслава:
листки Франца Ромашкана до Гріга 114

ГОВОРИТЬ МУЗИЧНА МОЛОДЬ

Бетта Стравін. Скаринин. Роман Пруданкович (1895–1980) 123

СТАТТІ

Ігор Задорожний

ХЕРУВИМСЬКІ ПІСНІ МИКОЛИ ЛЕОНТОВИЧА
В КОНТЕКСТІ МОНОДИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ

Розглядаються і уточнюються джерела Херувимських пісень Миколи Леонтовича. Підтверджується збереження інтонаційно-ритмічної будови та відтворення музично-текстової фактури давніх монодичних напівів, стремління композитора до стислих форм розгортання напівів в обробках Херувимських пісень.

Ключові слова: духовні твори, Херувимська пісня, монодичні напиви.

У поступі національно-духовного відродження відкриваються нові сторінки творчих здобутків у сфері духовної музики українських композиторів початку ХХ століття, серед яких вагоме місце займає музична спадщина Миколи Леонтовича. Ще в 40-х роках ХХ століття, відзначаючи мистецький доробок М. Леонтовича, видатний український композитор і музикознавець Станіслав Людкевич оцінював його як найоригінальнішу, найяскравіше зарисовану постать серед сучасників¹.

За останні десятиліття зацікавленість духовно-музичною спадщиною композитора значно зросло. Доступними стають архіви, досліджуються трагічні сторінки його життєвого шляху і загибелі², видаються його духовні твори³, відбуваються хорові фестивалі та конкурси ім. Леонтовича, що спричиняє пошук виконання його хорової творчості, залучення до цього руху широкого кола громадськості, мистецьких колективів. У наукових працях посилюється увага до вивчення його духовних композицій⁴, здійснюється археографічне, музично-

¹ С. Людкевич. Музична мова в оригінальних хорових творах і опері "На Русалчин Великдень" // С. Людкевич. Дослідження, статті, рецензії, виступи, т. 1. / упоряд., редакція, вступна стаття і примітки З. Штундер. – Львів: "Дивосвіт", 1999. – С. 369.

² А. Завальнюк. Микола Леонтович: Дослідження, документи, листи: До 125-ї річниці від дня народження. – Вінниця: Поділля-2000, 2002; його ж. Микола Леонтович: Листи, документи, духовна музика: До 130-річниці від дня народження. – Вид. 2-е, доопрац. і доп. – Вінниця: Нова книга, 2007.

³ М. Леонтович. Духовні хорові твори / упоряд, вступна стаття Володимир Іванов. – Київ: Музична Україна, 1993; Духовні твори М. Леонтовича / упоряд. Микола Гобдич. – Київ, 2005; Микола Леонтович. Хорові твори / ред.-упоряд. Валентина Кузик. – Київ: Музична Україна, 2005.

⁴ М. Юрченко. Духовна музика // Історія української музики, в шести томах. – Т. 4. – Київ: Наукова думка, 1992. – С. 107–112; див. також: В. Іванов. Маловідомі сторінки хорової творчості М. Д. Леонтовича // М. Леонтович. Духовні хорові твори / упоряд. В. Ф. Іванов. – С. 3–9; А. Завальнюк. Духовна спадщина Миколи Леонтовича // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. – Серія педагогіка. – Вип. XIV. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2007. – С. 66–70.

текстологічне опрацювання нотної рукописної спадщини⁵, розширюється коло питань у розкритті музично-стильових особливостей духовних творів, засобів поліфонічного письма⁶, що в цілому засвідчує різностороннє спрямування наукових інтересів у пізнанні творчої особистості композитора.

Вже перше видання духовних творів композитора, підготоване і видане Володимиром Івановим (1993)⁷, що базувалось на віднайдених рукописах композитора, рідкісних склогографічних виданнях 20-х років, виданнях діаспори забезпечило популяризацію його духовної музики, зумовило подальші дослідницькі пошуки в осмисленні творчих здобутків митця, оживили концертне, а згодом і богослужбове виконання його духовних композицій.

Археографічне і музично-текстологічне опрацювання автографів і рукописних копій, які зберігаються в Інституті рукопису НБУВі створення каталогу музичного архіву композитора⁸ заклало підвалини для подальшого критичного осмислення, перегляду і вивірення нотного матеріалу й літургійних текстів вже відомих творів. То ж виникає ще одна редакція духовних творів М. Леонтовича, у якій друкуються вперше – "Світе тихий" київського напіву, "Богородице Діво", "Хваліте ім'я Господнє", набувають завершеності інші твори, зокрема, Херувимські пісні, подаються архівні джерела, уточнюються музично-словесні тексти, коментуються редакційні правки, подаються розміри для зручності керування хором, поділ на такти, вносяться виконавські ремарки темпів, зазначаються нюанси, штрихи⁹.

Як показує огляд наукових розвідок, розв'язання поставлених завдань здебільшого здійснювалось з опорою на рукописи та друквані духовні твори композитора, тоді як до процесу аналітичних спостережень не залучено джерел, на які спирався композитор – монодичних напівів, які складали основу його композицій. Водночас на сьогодні вже відоме походження мелодій (колядок, кантів, псалм), використання церковно-пісенних зразків Поділля і Волині¹⁰, з'являються відомості про приналежність Херувимських, наприклад, до грецького напіву¹¹, подібність до напівів "Чашу спасенія", "Во всю землю"¹², однак при цьому трапляються помилки та неоправдані редакційні правки. Наприклад, Херувимська № 6 (за збіркою В. Іванова) належить до київського напіву, проте її почали відносити

⁵ *Музичний архів М. Д. Леонтовича: Каталог / упоряд. Еріка Клименко, Лідія Корній. Київ 1999; Л. Корній. Нотна рукописна спадщина Миколи Леонтовича в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (до проблем текстологічного дослідження) // Записки НТШ. – Т. ССLVIII: Праці музикознавчої комісії. – Львів, 2009. – С. 484–488.*

⁶ Н. Супрун-Яремко. Поліфонія в духовно-релігійних творах Миколи Леонтовича // *Студії мистецтвознавчі. – Київ, 2010. – Ч. 3 (31). – С. 27.*

⁷ М. Леонтович. *Духовні хорові твори / упоряд. вступна стаття Володимир Іванов.*

⁸ *Музичний архів М. Д. Леонтовича.*

⁹ *Духовні твори М. Леонтовича / упоряд. Микола Гобдич.*

¹⁰ В. Іванов. Маловідомі сторінки. – С. 3–9.

¹¹ *Духовно-музичні твори українських композиторів ХХ ст. / упоряд., ред. Мстислав Юрченко. – Київ, 2004; Духовні твори М. Леонтовича / упоряд. М. Гобдич. – С. 69.; Микола Леонтович. Хорові твори / ред.-упоряд. В. Кузик. – С. 367.*

¹² *Духовні твори М. Леонтовича / упоряд. М. Гобдич. – С. 69–78.*

чомусь до грецького напіву. У збірці М. Гобдича Херувимську № 4 (подібна "Чашу спасення") доповнено музичним матеріалом "Яко да царя" Херувимської № 7 збірки В.Іванова, тоді як вони спираються на різні монодичні джерела.

Відсутність відповідних спостережень, порівнянь є причиною і не завжди точного, дещо узагальнено застосування понять, які визначають духовні твори композитора (наприклад, Херувимські) як авторські, оригінальні, обробки, аранжування¹³, і як „гармонізації“¹⁴, що не завжди є слушним, тоді як композитор в автографі Літургії зазначив: «Музика та розкладка М. Леонтовича»¹⁵ (терміном „розкладка“ він позначав свої обробки народних пісень).

У цьому контексті актуальності набуває розкриття повнішої картини творчого процесу створення духовних композицій. З огляду на недостатнє висвітлення піднятої проблематики ставимо собі за мету уточнити основні джерела Херувимських пісень, що зумовлює необхідність розв'язання ряду завдань, зокрема визначити особливості збереження і використання музично-текстової фактури монодичних напівів у Херувимських Леонтовича.

За нашими спостереженням основою для написання Херувимських Леонтовичеві послужили зразки синодальних видань *Обиходу*, які, починаючи з 1772 року багатократно перевидавалися з різними редакційними доповненнями, правками впродовж XIX і початку XX століть¹⁶. Слід зауважити, що в окремих виданнях *Обиходу* (1809, 1860 років) бачимо відсутність позначень про приналежність Херувимських до того чи іншого напіву, то ж композитор міг скористатись відповідним матеріалом. З появою нових редакцій¹⁷, на кінець XIX та поч. XX століть ця картина змінюється. Наприклад, до *Обиходу* 1909 року включено шістнадцять Херувимських (знаменного, киево-печерського, чотири київського напіву й інших напівів), з яких шість мають пряме відношення до композицій М. Леонтовича: подібна "Чашу спасення"¹⁹, "Спасенія соділал еси"²⁰, Софронівська²¹, київського розспіву²², Стрілецька²³, подібна "Во всю землю"²⁴.

¹³ Відомо, що авторські твори – це власні композиції, зокрема на канонічні тексти, тоді як обробка визначає видозміну мелодії чи твору шляхом гармонізації, аранжування (перекладу твору для того чи іншого складу виконавців).

¹⁴ *Херувимська пісня України та її діаспори: Антологія* / упоряд. Ганна Куземська, Дмитро Редчук, муз. ред. Оксана Ярмак. Київ: КЖД «Софія» 2010; див. також це видання на сайті "Наша Парафія" <http://www.parafia.org.ua>; тут поліфонічні обробки Херувимських, взяті зі збірки М. Гобдича, підписано "гармонізації".

¹⁵ М. Юрченко. Духовна музика. – С. 112.

¹⁶ Про зміст, структуру, редагування друкованих Синодальних видань див.: Н. Б. Захарьїна. *Русские богослужебные певческие книги XVIII–XIX веков: Синодальная традиция*. Санкт-Петербург: Петербургское Востоковедение, 2003.

¹⁷ Див.: *Обиходъ нотнаго пенія употребительныхъ церковныхъ роспевовъ*. Москва: Синодальная типография, 1909. – Ч. 2.

¹⁹ Там само. – Арк. 21. За збіркою В. Іванова Херувимська № 2, за зб. М. Гобдича № 4.

²⁰ Там само. – Арк. 19. За зб. В. Іванова Херувимська № 3, за зб. М. Гобдича № 5.

²¹ Там само. – Арк. 22 зв. За зб. В. Іванова Херувимська № 4, за зб. М. Гобдича № 6.

²² Там само. – Арк. 16 зв. За зб. В. Іванова херувимська № 6, за зб. М. Гобдича № 2.

²³ Там само. – Арк. 18. За зб. В. Іванова № 7 ("Яко да царя").

²⁴ Там само. – Арк. 18–19 зв. За зб. В. Іванова Херувимська № 8, за зб. М. Гобдича № 3.

Визначаючи особливості Херувимських (гармонічну та мелодико-ритмічну єдність, віддзеркалення стильових елементів кантової культури, поліфонічного письма²⁵, чи одночастинність будови (наявність лише перших строф та "Алилуя", відсутність заключного тексту "Яко да царя"), В. Іванов був схильним до думки, що така будова могла влаштуватися півчі крилоси, оскільки музика підходила до всіх текстових розділів Херувимської, та не виключав і незавершеності тих чи інших композицій²⁶. Завдяки новим опрацюванням, віднайдення повних версій тези про короткі Херувимські частково спростовано, а їх будова добре ілюструє застосування декількох типових поспівок у розспівуванні текстів, що бачимо у Херувимських Софронівська та подібна "Спасенія соділал еси"²⁷. Більше того, структура монодичного матеріалу, інтонаційно-ритмічна складова, розгортання мелодики Херувимської подібна "Спасенія соділал еси" нагадує форму народних пісень (a+a¹+v+c), у яких текст розспівується на основі чотирьох мелодичних зворотів, де початковий зворот повторюється на інтервал чистої квінти вище. Відповідні ознаки характерні для пісень західного регіону, трапляються і серед Херувимських пісень²⁸ (див. приклад № 1).

А Ч.5. А

И - же хе - ру ви - ми хе - ру ви - ми і - же хе - ру ви - ми хе - ру ви - ми

В С

тай - но о - бра - зу - ю - ще, о - бра - зу - ю - ще

Приклад № 1. Початкова строфа Херувимської подібна "Спасенія соділал еси" з Обиходу 1909 р., арк. 19 зв.

Подібну будову музичного матеріалу спостерігаємо в інших джерелах, водночас у цьому простежується певна орієнтація композитора у виборі музичного матеріалу на давні напиви з музично-стильовими рисами спорідненості та подібності до народно-пісенних джерел.

Слід звернути увагу на широке використання коротких форм нотування Херувимських із викладом лише першої строфи в українській ірмологійній традиції, зокрема, у почаївських виданнях ірмологіонів 1766, 1775, 1794 рр., львівських видань (Осмогласник 1858 р., Ірмологіон 1871 р.), що, безперечно, відобразалося у навчальній і церковно-співочій практиці.

²⁵ В. Іванов. Маловідомі сторінки. – С. 6.

²⁶ Там само. – С. 4.

²⁷ Духовні твори М. Леонтовича / упоряд. М. Гобдич. – С. 78–81.

²⁸ Подібні приклади знаходимо у Закарпатській традиції, про це див.: І. Задорожний. Херувимська пісня в богослужбовій практиці Закарпаття (на прикладі Простопінія Бокшая-Малинича) // Вісник Прикарпатського університету: Мистецтвознавство. – Серія Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 21–22. – С. 315–319.

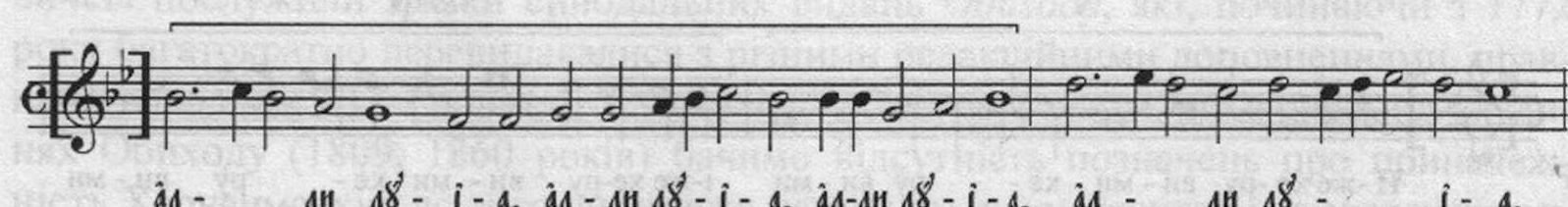
Зупинимось на питанні використання і збереження музично-текстової фактури монодочних напівів.

Помітною рисою творчого методу у Херувимських є стремління до збереження інтонаційно-ритмічної будови давніх монодичних напівів у рамках різного фактурного викладу (поліфонічного, гармонічного). Використовуючи гармонічні, поліфонічні види письма, фугатне проведення, імітації та контрапунктування основного мелодичного матеріалу, композитор дотримується точного відтворення музично-текстової фактури, що визначило основні масштаби як частин, так і в цілому структури хорових композицій.

В окремих випадках спостерігається пошук стисліших форм, що проявляється в уникненні репризності, зменшенні текстових повторень, наприклад, у частині "Яко да царя"³⁴ багатократне *Алилуя* скорочується, композитор використовує тільки початкову і заключну поспівку А – С, тоді як у монодичному напіві розпівування текстів зберігається відповідно до структури початкового викладу (див. приклади № 2–3)

Алилуя

А

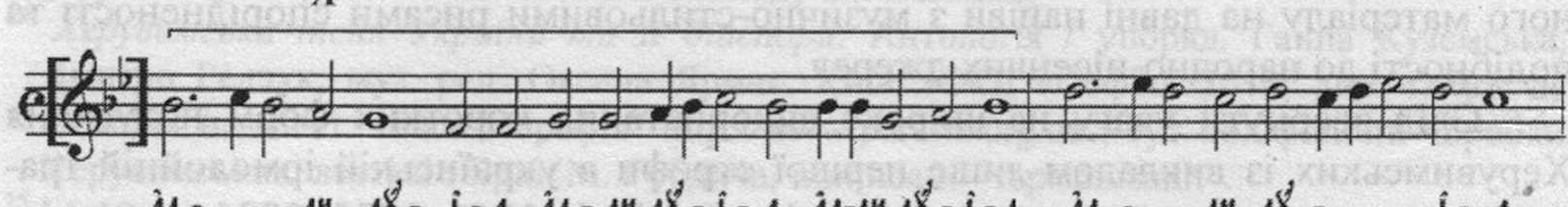
С

Приклад № 2. Початкова строфа з Херувимської Стрілецька
(Обиходь 1909 р., арк. 18).

Алилуя

А

С

Приклад № 3. Заключне Алилуя з Херувимської Стрілецька
(Обиходь 1909 р., арк. 18 зв.)

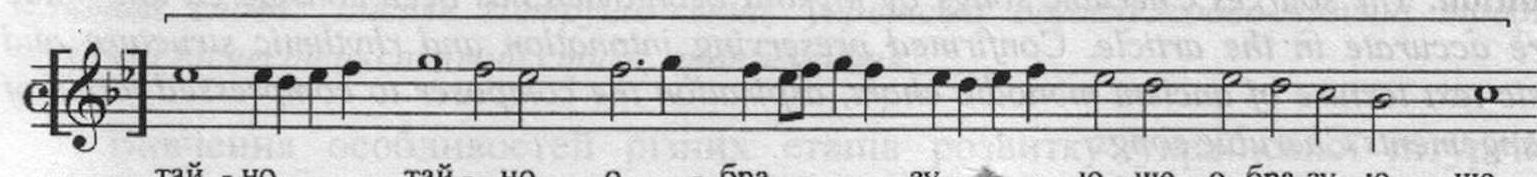
³⁴ Зафіксована у збірці В. Іванова під № 7.

Подібні способи використання музичного матеріалу бачимо у Херувимській Софронівська, де досить розгорнутий виклад початкової строфи тричастинної структури, композитор змінює на двочастинний, використавши при цьому лише матеріал А–В (див. приклад № 4).

А

В

А

Приклад № 4. Початкова строфа Херувимської Софронівська
(Обиходь 1909 р., арк. 22 зв.).

Такі незначні зміни певною мірою відображають творче урізноманітнення форм викладу та зменшення часових параметрів Херувимських. Водночас у заключних частинах "Яко да царя" в окремих Херувимських загальна плинність розгортання мелодики змінюється імітаційним викладом основної теми, урізноманітнюється гомофонно-поліфонічна фактура, на основі якої майстерно використовуючи темброву палітру голосів увиразнюється і сприймання богослужбового тексту, посилюється динамізація розвитку музично-тематичного матеріалу у підготовці заключної кульмінації.

Слід відзначити збереження в Херувимських єдиного тонального плану у відповідності з ладо-інтонаційною будовою давніх напівів, хоч вибір тональностей для жіночого, мішаного хору зумовлений врахуванням природних даних голосів. Та певні редакційні правки із застосуванням модуляції (g-moll–B-dur) у Херувимській подібна "Чашу спасенія", зумовлені поєднанням різного монодичного матеріалу, на що звертали увагу вище³⁵.

Отже, уточнення джерел окремих Херувимських пісень вказує на необхідність редакційних виправлень, залучення до аналізу автографів композитора,

³⁵ Модуляції при переході до заключної частини "Яко да царя" М. Леонтович у Херувимських не застосовував.

подальших опрацювань у віднайденні окремих частин Херувимських ("Яко да царя" № 7, заключної частини подібна "Чашу спасенія", Херувимської № 5 за збіркою В.Іванова).

Проведені спостереження також вказують на схильність композитора до збереження інтонаційно-ритмічної будови, відтворення музично-текстової фактури давніх монодичних напівів, стремління до стислих форм розгортання напівів у Херувимських піснях, що в цілому доповнює і розширює наші уявлення про творчий процес праці над духовними композиціями видатного майстра хорової обробки Миколи Леонтовича.

Ihor Zadorozhnyi. *Cherubic songs of Mykola Leontovich in the context of the monodic tradition. The sources Cherubic songs by Mykola Leontovich has been considered and made more accurate in the article. Confirmed preserving intonation and rhythmic structure and music-text texture of ancient monodic chant, aspiration the composer to compressed forms of arrangements Cherubic songs.*

Key words: *spiritual compositions, Cherubic hymns, monodic chant.*

Література

- Духовні твори М. Леонтовича / упоряд. Микола Гобдич. – Київ, 2005. – 89 с.
- Завальнюк А. Микола Леонтович: Дослідження, документи, листи: До 125-ї річниці від дня народж. – Вінниця: Поділля-2000, 2002. – 256 с.; вид. 2-ге доопр. і доп.: Вінниця: Нова книга, 2007. – 272 с.
- Історія української музики, в шести томах. – Т. 4. – Київ: Наукова думка, 1992. – 614 с.
- Леонтович М. Духовні хорові твори / упоряд., вступ В.Ф. Іванов. – Київ: Музична Україна, 1993. – 128 с.
- Леонтович М. Хорові твори / ред.-упоряд. Валентина Кузик. – Київ: Музична Україна, 2005. – 375 с.
- Леонтович М. Хорові твори / заг. ред. М.Гордійчук. – Київ: Музична Україна, 1977. – 232 с.
- Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Т. 1. / упоряд., ред., вступ, прим З.Штундер. – Львів: «Дивосвіт», 1999. – 496 с.
- Микола Леонтович. Спогади. Листи. Матеріали / упоряд., прим., комент. В. Ф. Іванов. – Київ: Музична Україна, 1982. – 238 с.
- Обиходъ нотнаго пенія употребительныхъ церковныхъ роспевовъ. Москва: Синодальна типографія, 1909. – Ч. 2. – 280 с.
- Супрун-Яремко. Н. Поліфонія в духовно-релігійних творах Миколи Леонтовича // *Студії мистецтвознавчі* – Ч. 3 (31). – Київ: ІМФЕ, 2010. – С. 26–33.
- Творчість М. Леонтовича: Збірка статей / упоряд. В. Золочевський. – Київ: Музична Україна, 1977. – 198 с.
- Херувимська пісня України та її діаспори: Антологія / упоряд. Ганна Куземська, Дмитро Редчук, муз. ред. Оксана Ярмак. – Київ: КЖД «Софія», 2010. – 516 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>